

Sygn. akt II NSNc 83/23

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 27 kwietnia 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Elżbieta Karska (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Tomasz Przesławski

Kazimierz Tomaszek (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z powództwa Prokuratora Okręgowego w Toruniu działającego na rzecz
D. B., M. S., M. W., P. K., I. S., W. K., F. W., J. P.

przeciwko P. Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w G.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw
Publicznych 27 kwietnia 2023 r.

skargi nadzwyczajnej wniesionej przez Prokuratora Generalnego od wyroku Sądu
Okręgowego w Toruniu z 5 listopada 2019 r., sygn. VIII Ca 554/19:

- 1. uchyla zaskarżony wyrok w całości i przekazuje sprawę
Sądowi Okręgowemu w Toruniu do ponownego
rozpoznania;**
- 2. znosi wzajemnie pomiędzy stronami koszty postępowania
skargowego przed Sądem Najwyższym.**

UZASADNIENIE

Prokurator Okręgowy w Toruniu, po dokonaniu z urzędu badania akt sprawy karnej II K 100/08 Sądu Okręgowego w Toruniu, działając na rzecz D. B., M. S., M. W., P. K., I. S., W. K., F. W. i J. P. skierował do Sądu Rejonowego w Grudziądzu powództwa przeciwko P. Sp. z o.o. o zapłatę.

Prokurator Okręgowy w pozwach domagał się, tytułem zadośćuczynienia pieniężnego kwoty po 5 000 zł na rzecz D. B., M. S., M. W., P. K., I. S., W. K., F. W. i J. P. za naruszenie ich dóbr osobistych w postaci zdrowia, tj. informacji o stanie zdrowia, świadomego decydowania o poddawaniu się zabiegom i badaniom medycznym, a także skutkom ich wykonania. Prokurator wskazał w uzasadnieniu powództwa, iż wyrokiem z dnia 27 listopada 2014 r., II K 100/08, Sąd Okręgowy w Toruniu skazał C. S. między innymi za to, że w okresie od lutego do 15 czerwca 2007 r. w G., działając z góry powziętym zamiarem, w krótkich odstępach czasu, wspólnie i w porozumieniu z E. S., D. S., R. L., B. W., A. K., J. W., H. K. i H. W., w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, po zawarciu w dniu 2 stycznia 2007 r. umowy o przeprowadzenie badania klinicznego *Wieloośrodkowe, randomizowane, kontrolowane, zaślepione dla obserwatora badanie kliniczne fazy III oceniające immunogenność, bezpieczeństwo stosowania oraz tolerancję dwóch dawek szczepionki przeciwko grypie FLUAD - H5N1 n osób dorosłych i w podeszłym wieku* pomiędzy M. Sp. z o.o. z siedzibą w K. i D. S. i G. Sp. z o.o. z siedzibą w G., reprezentowaną przez C. S., wprowadzając w błąd przedstawicieli spółki M. z siedzibą w K. oraz firmy N. z siedzibą w Marburgu, na zlecenie której działała spółka M., co do rzetelności prowadzonego badania klinicznego zatajając, że przeprowadzał badanie kliniczne niezgodnie z warunkami określonymi w ustawie z dnia 6 września 2001 r. -Prawo farmaceutyczne, rozporządzeniu Ministra Zdrowia z dnia 11 marca 2005 r. w sprawie szczegółowych wymagań Dobrej Praktyki Klinicznej, we wskazanej powyżej umowie oraz w załączniku nr 2 do umowy i w protokole badania klinicznego, w szczególności bez uzyskania świadomej zgody 116 wymienionych z imienia i nazwiska osób, poświadczając nieprawdę w „formularzach świadomej zgody na udział w badaniu” wymienionych osób, doprowadził M. Sp. z o.o., z siedzibą w K. do niekorzystnego rozporządzenia mieniem znacznej wartości w kwocie 267 399,34 zł, to jest po myśli art. 4 § 1 k.k. stosując przywołane poniżej przepisy w brzmieniu obowiązującym do dnia 8

czerwca 2010 r. - występku z art. 286 § 1 k.k. w zw. z art. 294 § 1 k.k., art. 126a ustawy z dnia 6 września 2001 r. - Prawo farmaceutyczne w zw. z art. 11 § 2 k.k. i art. 12 k.k.

Oskarżeni zostali skazani na kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem ich wykonania oraz kary grzywny.

Sąd Apelacyjny w Gdańsku, wyrokiem z dnia 12 stycznia 2017 r., II AKa 394/15, utrzymał powyższy wyrok w mocy.

Prokurator Okręgowy działając jako rzecznik interesu publicznego wskazał ponadto w uzasadnieniu powództw, iż na podstawie umowy z dnia 2 stycznia 2007 r. zawartej między M. Sp. z o. o. z siedzibą w K. a D. S. i G. Sp. z o.o. z siedzibą w G. przeprowadzono badanie kilkuset uczestników. Badanie kliniczne nie zostało przeprowadzone zgodnie z wszystkimi procedurami wymaganymi przez monitora i sponsora tego badania, a przede wszystkim jego uczestnicy wskazani powyżej nie byli zapoznani z podstawowym dokumentem, jakim była informacja dla pacjenta zawierająca wszystkie istotne szczegóły dotyczące szczepień, nadto której integralną częścią był formularz świadomej zgody na udział w badaniu, gdzie pacjent własnoręcznym podpisem wraz z datą miał potwierdzić przyjęcie do wiadomości faktu świadomego uczestnictwa w badaniu klinicznym oraz zapoznanie go z naturą, znaczeniem oraz konsekwencjami badania. Od znacznej grupy uczestników badania klinicznego nie uzyskano świadomej zgody na uczestnictwo w badaniu.

Z zeznań uczestników badania złożonych w toku postępowania karnego wynikało, iż znaczna ich część nie była informowana o powodach wykonywania darmowych szczepień, istocie badania klinicznego, celach badania, jego przebiegu, przeciwwskazaniach, ubezpieczeniu i rekompensacie. Uzyskanie od nich podpisów na stosownych dokumentach najczęściej odbywało się podstępem bez informowania pod czym faktycznie podpis jest składany. Pacjenci nie otrzymywali ani do wglądu, ani na własność formularza świadomej zgody, najczęściej też nie mieli pojęcia, iż kwitują odbiór gotówki. Podpisy na listach zwrotów kosztów podróży traktowane były jako potwierdzenie na listach obecności.

Prokurator domagając się w każdym z powództw zadośćuczynienia w kwocie po 5 000 zł dla D. B., M. S., M. W., P. K., I. S., W. K., F. W. i J. P. wskazał, iż doznali na skutek czynu krzywdy, której nie zadośćuczyniono. Krzywda ta wynikała z naruszenia ich dóbr osobistych w postaci zdrowia, informacji o stanie zdrowia, świadomym decydowaniu o poddawaniu się leczeniu i ewentualnych skutkach zdrowotnych badania. Jak wskazał prokurator w uzasadnieniu pozwów, przesłuchani w charakterze świadków pokrzywdzeni zeznali, iż nie mieli świadomości, iż testowano na nich szczepionkę, w dodatku nieprzebadaną i niedopuszczoną do użycia. Nie sprzeciwili się wystąpieniu z powództwem na ich rzecz.

Powództwa zostały zarejestrowane pod odrębnymi sygnaturami, na rzecz: D. B. - I C 957/18, M. S. - I C 959/18, M. W. - I C 991/18, P. K. - I C 992/18, I. S. - I C 994/18, W. K. - I C 1171/18, F. W. - I C 1439/18, J. P. - I C 1440/18. Na podstawie art. 219 k.p.c. Sąd Rejonowy w Grudziądzu połączył do wspólnego rozpoznania i rozstrzygnięcia w/w sprawy, dalej prowadząc je łącznie pod sygn. akt I C 957/18. Osoby, na rzecz których działał prokurator, poparły złożone powództwa, nie wstępując jednak do spraw w charakterze powodów.

Wyrokiem z dnia 8 marca 2019 r., Sąd Rejonowy w Grudziądzu:

1. w sprawie I C 957/18:
 1. zasądził od pozwanej P. Spółki z o.o. z siedzibą G. na rzecz D. B. kwotę 3 000 zł wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 29 czerwca 2018 r. do dnia zapłaty,
 2. nakazał pobrać od pozwanej P. Spółki z o.o. z siedzibą G. na rzecz Skarbu Państwa - Sądu Rejonowego w Grudziądzu kwotę 180 zł tytułem części kosztów sądowych, od uiszczenia których powód był zwolniony z mocy ustawy,
 3. w pozostałym zakresie nieuiszczonymi kosztami sądowymi obciążył Skarb Państwa,
 4. nie obciążył powoda obowiązkiem zwrotu kosztów procesu na rzecz pozwanej;
5. w sprawie I C 959/18:

1. zasądził od pozwanej P. Spółki z o.o. z siedzibą G. na rzecz M. S. kwotę 3 000 zł wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 29 czerwca 2018 r. do dnia zapłaty,
2. nakazał pobrać od pozwanej P. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą G. na rzecz Skarbu Państwa - Sądu Rejonowego w Grudziądzu kwotę 180 zł tytułem części kosztów sądowych, od uiszczenia których powód był zwolniony z mocy ustawy,
3. w pozostałym zakresie nieuiszczonymi kosztami sądowym obciąża Skarb Państwa,
4. nie obciążył powoda obowiązkiem zwrotu kosztów procesu na rzecz pozwanej;
5. w sprawie I C 991/18:
 1. zasądził od pozwanej P. Spółki z o.o. z siedzibą G. na rzecz M. W. kwotę 5 000 zł wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 29 czerwca 2018 r. do dnia zapłaty,
 2. ustalił, że koszty procesu ponosi pozwana,
 3. nakazał pobrać od pozwanej P. Spółki z o.o. z siedzibą G. na rzecz Skarbu Państwa - Sądu Rejonowego w Grudziądzu kwotę 300 zł tytułem kosztów sądowych, od uiszczenia których powód był zwolniony z mocy ustawy;
4. w sprawie I C 992/18:
 1. zasądził od pozwanej P. Spółki z o.o. z siedzibą G. na rzecz P. K. kwotę 5 000 zł wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 29 czerwca 2018 r. do dnia zapłaty,
 2. ustalił, że koszty procesu ponosi pozwana,
 3. nakazał pobrać od pozwanej P. Spółki z o.o. z siedzibą G. na rzecz Skarbu Państwa - Sądu Rejonowego w Grudziądzu kwotę 300 zł tytułem kosztów sądowych, od uiszczenia których powód był zwolniony z mocy ustawy,
4. w sprawie I C 994/18:

1. zasądził od pozwanej P. Spółki z o.o. z siedzibą G. na rzecz I. S. kwotę 5 000 zł wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 29 czerwca 2018 r. do dnia zapłaty,
2. ustalił, że koszty procesu ponosi pozwana,
3. nakazał pobrać od pozwanej P. Spółki z o.o. z siedzibą G. na rzecz Skarbu Państwa - Sądu Rejonowego w G. kwotę 300 zł tytułem kosztów sądowych, od uiszczenia których powód był zwolniony z mocy ustawy;
4. w sprawie I C 1171/18:
 1. zasądził od pozwanej P. Spółki z o.o. z siedzibą G. na rzecz W. K. kwotę 5 000 zł wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 29 czerwca 2018 r. do dnia zapłaty,
 2. ustalił, że koszty procesu ponosi pozwana,
 3. nakazał pobrać od pozwanej P. Spółki z o.o. z siedzibą G. na rzecz Skarbu Państwa - Sądu Rejonowego w Grudziądzu kwotę 300 zł tytułem kosztów sądowych, od uiszczenia których powód był zwolniony z mocy ustawy;
 4. w sprawie I C 1439/18:
 1. zasądził od pozwanej P. Spółki z o.o. z siedzibą G. na rzecz F. W. kwotę 5 000 zł wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 28 lipca 2018 r. do dnia zapłaty,
 2. ustalił, że koszty procesu ponosi strona pozwana,
 3. nakazał pobrać od pozwanej P. Spółki z o.o. z siedzibą G. na rzecz Skarbu Państwa - Sądu Rejonowego w G. kwotę 300 zł tytułem kosztów sądowych, od uiszczenia których powód był zwolniony z mocy ustawy;
 4. w sprawie I C 1440/18:
 1. zasądził od pozwanej P. Spółki z o.o. z siedzibą G. na rzecz J. P. kwotę 5 000 zł wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 28 lipca 2018 r. do dnia zapłat,;
 2. ustala, że koszty procesu ponosi pozwana,
 3. nakazał pobrać od pozwanej P. Spółki z o.o. z siedzibą G. na rzecz Skarbu Państwa - Sądu Rejonowego w G. kwotę 300 zł tytułem kosztów sądowych, od uiszczenia których powód był zwolniony z mocy ustawy.

W uzasadnieniu przedmiotowego wyroku Sąd I instancji poczynił ustalenia faktyczne na podstawie protokołów zeznań świadków złożonych zarówno w postępowaniu cywilnym, jak i protokołów zeznań złożonych w postępowaniu karnym.

Apelację wywiodła pozwana, wskazując m.in. na przedawnienie roszczeń i ich niezasadność. Apelację w zakresie roszczeń D. B. i M. S. wniósł powód.

Postanowieniem z dnia 31 maja 2019 r. Sąd Rejonowy w Grudziądzu odrzucił apelację powoda wskazując w uzasadnieniu, iż Sąd nie zamieścił w zaskarżonym wyroku ani negatywnego ani pozytywnego rozstrzygnięcia w części kwoty 2 000 zł - w tym zakresie nie uwzględnił powództwa prokuratora ani go nie oddalił. Z tych przyczyn powód winien złożyć wniosek u uzupełnienie wyroku w trybie art. 351 § 1 k.p.c., nie zaś skarżyć go apelacją.

Wyrokiem z dnia 5 listopada 2019 r., Sąd Okręgowy w Toruniu, VIII Ca 554/19, zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że w miejsce zasądzonych na rzecz D. B. i M. S. kwot po 3 000 zł zasądził kwoty po 500 zł oraz w ten sposób, że w miejsce zasądzonych na rzecz pozostałych osób kwot po 5 000 zł zasądził kwoty po 500 zł i nie obciążył powoda kosztami procesu, w pozostałej części apelację pozwanej oddalił.

Sąd Okręgowy w Toruniu podzielił ustalenia faktyczne Sądu Rejonowego w Grudziądzu, uznając je za prawidłowe i przyjmując za własne. Sąd Odwoławczy stwierdził w uzasadnieniu wyroku, iż powództwa zgłoszone przez Prokuratora Okręgowego były usprawiedliwione co do zasady, nie były przedawniane, natomiast wysokość przyznanego zadośćuczynienia była rażąco zawyżona. Sąd Odwoławczy przyjął, iż brak było podstaw do przyjęcia, iż krzywda poniesiona przez D. B. , M. S. , M. W., P. K., I. S. , W. K., F. W. i J. P. miała jakikolwiek wpływ na ich życie czy zdrowie oraz by wywarła istotne piętno w ich psychicznym samopoczuciu, przynajmniej w dłuższej perspektywie. Nadto nie zostali oni zupełnie oszukani i wykorzystani, gdyż cały proces badawczy odbywał się zgodnie z prawem, a nawet został zatwierdzony przez Ministra Zdrowia, a poszkodowani podpisali świadomie stosowne dokumenty. Sąd wskazał, że samo zdarzenie miało miejsce ponad 10 lat temu. Okoliczności sprawy nie uzasadniały różnicowania zadośćuczynienia wobec poszczególnych pokrzywdzonych.

Prokurator Generalny zaskarżył w całości wyrok Sądu Okręgowego w Toruniu z dnia 5 listopada 2019 r., VIII Ca 554/19.

Na zasadzie art. 89 § 1 pkt 1 i 3 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r., o Sądzie Najwyższym (Dz. U. z 2021 r., poz. 1904 tj., dalej: u.SN) zaskarżonemu orzeczeniu zarzucił:

I. naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 486 ze zm.), a mianowicie:

- zasady demokratycznego państwa prawnego i zasady sprawiedliwości społecznej wyrażonych w art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej poprzez uwzględnienie zawartych w apelacji pozwanej spółki niesłusznych zarzutów i argumentów dotyczących rozmiaru krzywdy doznanej przez D. B., M. S., M. W., P. K., I. S., W. K., F. W. i J. P. - co skutkowało obniżeniem zasądzzonego przez Sąd I instancji zadośćuczynienia dla każdej z wyżej wymienionych do kwoty *de facto* symbolicznej, a tym samym nieadekwatnej do jej rozmiaru,
- zasad godności i wolności od eksperymentów medycznych wyrażonych w art. 30 i art. 39 Konstytucji RP, będących źródłem wolności i praw człowieka i obywatela, które winny być chronione i szanowane przez organy władzy publicznej, poprzez obniżenie adekwatnego zadośćuczynienia za podanie niezatwierdzonej szczepionki bez świadomej zgody pacjenta, za który to czyn pracownicy pozwanej zostali skazani prawomocnym wyrokiem karnym, do *de facto* symbolicznej wysokości z powodów takich jak upływ ponad 10 lat od podania niezatwierdzonej szczepionki bez świadomej zgody pacjenta i dotychczasowego braku trwałych negatywnych następstw zdrowotnych podanej niezatwierdzonej szczepionki,

II. oczywistą sprzeczność ustaleń Sądu II instancji w zakresie odpowiedniej wysokości zasądzzonego na rzecz D. B., M. S., M. W., P. K., I. S., W. K., F. W. i J. P. zadośćuczynienia, poprzez ustalenie że kwota 500 zł czynić będzie zadość doznany krzywdom, podczas gdy z treści zebranego materiału dowodowego wynika, że doznane krzywdy w wymiarze psychicznym, jak i fizycznym miały miejsce u wyżej wymienionych, a ponadto w związku z samym charakterem bezprawnego zabiegu leczniczego i przestępczym działaniem pracowników

pozwanej stwierdzonym wyrokiem skazującym, rozmiar krzywd winien skutkować adekwatnym zadośćuczynieniem.

Na podstawie art. 91 § 1 u.SN wniesiono o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Toruniu z pozostawieniem temu sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania ze skargi nadzwyczajnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zasadniczym zagadnieniem w sprawie jest ustalenie konstytucyjnych granic sądowego wymiaru zadośćuczynienia pieniężnego, w szczególności za poważne naruszenia – kwalifikowane przez ustawodawcę jako przestępstwa – podstawowych wolności i praw jednostki. Jak wynika bowiem z treści skargi nadzwyczajnej i jej uzasadnienia oraz uzasadnienia zaskarżonego wyroku Sądu Okręgowego w Toruniu, ustalone w sprawie okoliczności niewątpliwie stanowią o naruszeniu dóbr osobistych pokrzywdzonych osób.

Kryteria wymiaru zadośćuczynienia nie są co do zasady bezpośrednio (wprost) określone w przepisach prawa, nie ulega jednak wątpliwości, że z uregulowań prawa powszechnego i prawa konstytucyjnego wynikają normy (dyrektywy) decydujące o wymiarze zadośćuczynienia. Jak podkreśla się w ugruntowanym orzecznictwie Sądu Najwyższego, z zakresu nadzoru judykacyjnego Sądu Najwyższego nie są wyłączone orzeczenia sądów powszechnych zasądzające niewspółmiernie niskie zadośćuczynienia pieniężne za krzywdę (por. wyroki Sądu Najwyższego z: 26 maja 1948 r., C 859/48; 15 września 1999 r., III CKN 339/98; 30 stycznia 2004 r., III CK 131/03; 5 grudnia 2006 r., I PK 102/06; 11 listopada 2012 r., II CSK 677/11; 17 kwietnia 2015 r., III CSK 173/14; 8 września 2017 r., II CSK 842/16; 7 lutego 2019 r., II CSK 1/18, oraz postanowienia Sądu Najwyższego z: 8 stycznia 2019 r., IV CSK 245/18 czy z 4 lipca 2019 r., V CSK 78/19).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego uwzględnia się przede wszystkim nasilenie i czas trwania krzywdy, stopień zawinienia sprawcy, który może powodować zwiększenie ujemnych przeżyć poszkodowanego, motywację sprawcy,

w szczególności czy działał z niskich pobudek, w tym w celu uzyskania określonych korzyści i czy je uzyskał, zachowanie się sprawcy po wyrządzeniu tej krzywdy, tj. czy był nastawiony obojętnie, pojednawczo, czy konfliktowo, zasięg podmiotowy krzywdy, zachowanie samego pokrzywdzonego, w szczególności czy z jego strony nastąpiła jakaś forma retorsji za doznaną krzywdę (por. wyroki Sądu Najwyższego z: 15 grudnia 1965 r., II PR 280/65; 4 czerwca 1968 r., I PR 175/68; 10 października 1967 r., I CR 224/67; 19 sierpnia 1980 r., IV CR 283/80; 10 grudnia 1997 r., III CKN 219/97; 20 marca 1998 r., II CKN 650/97; 11 lipca 2000 r., II CKN 1119/98; 12 października 2000 r., IV CKN 128/00; 12 września 2002 r., IV CKN 1266/00; 29 września 2004 r., II CK 531/03; 30 stycznia 2004 r., I CK 131/03; 28 czerwca 2005 r., I CK 7/05; 9 listopada 2007 r., V CSK 245/07; 28 maja 2008 r., II CSK 78/08; 10 maja 2012 r., IV CS 416/11; 7 marca 2014 r., IV CSK 374/13; 26 listopada 2019 r., IV CSK 386/18).

W orzecznictwie silnie akcentowany jest przy tym pogląd, że zadośćuczynienie winno w pełni kompensować krzywdę. Zadośćuczynienie realizuje funkcję kompensacyjną tylko wtedy, gdy kwota pieniężna przyznana pokrzywdzonemu w pełni lub w możliwie najwyższym stopniu rekompensuje wyrządzoną mu krzywdę (por. wyroki Sądu Najwyższego z: 7 marca 2013 r., II CSK 364/12; 30 stycznia 2004 r., I CK 131/03; a także wyrok TK z 7 lutego 2005 r., SK 49/03). Zadośćuczynienie nie może więc mieć nigdy dla pokrzywdzonego znaczenia symbolicznego, lecz powinno stanowić rzeczywiste wynagrodzenie krzywdy (por. orzeczenia Sądu Najwyższego z: 24 stycznia 1962 r., 4 CR 453/61; 26 lutego 1962 r., 4 CR 902/61; wyrok Sądu Najwyższego z 15 lipca 1977 r., IV CR 266/77). Potrzeba utrzymania wysokości zadośćuczynienia w rozsądnych granicach nie może prowadzić do podważenia funkcji kompensacyjnej zadośćuczynienia.

Oczywiste jest przy tym, że prawo powszechnie wymaga wykładni w zgodzie z Konstytucją RP, zgodnie z przepisem art. 8 ust. 2 Konstytucji RP, a w szczególności z trafnie wskazywanymi w skardze art. 2 i 30 Konstytucji RP. Wywodzone z tych przepisów konstytucyjnych normy stanowią podstawowe punkty odniesienia do należytej wykładni i stosowania reguł sądowego wymiaru zadośćuczynienia. W wyroku z 1 września 2006 r., SK 14/05,

Trybunał Konstytucyjny podkreślił, że przy ocenie, czy zagwarantowano poszkodowanym, którzy doznali uszczerbku na osobie szczególną, wymaganą przez Konstytucję RP ochronę, uwzględniać trzeba zawsze art. 2 i 30 Konstytucji RP. Prawo powszechne realizuje zasadnicze preferencje aksjologiczne systemu prawa przez uznanie szczególnego charakteru uszczerbków na osobie, ale wymaga zawsze konfrontacji z podstawowymi zasadami konstytucyjnymi (por. wyroki Trybunału Konstytucyjnego z: 7 lutego 2005 r., SK 49/03; 15 maja 2000 r., SK 29/99).

Także w innych państwach demokratycznych podstawy obowiązków sądów orzekających o wymaganym wymiarze zadośćuczynienia i odszkodowania ustanawiają normy konstytucyjne, w szczególności normy gwarantujące ochronę godności człowieka (por. wyrok Federalnego Trybunału Sprawiedliwości RFN z 2 kwietnia 2019 r., VI ZR 13/18; wyrok Federalnego Sądu Konstytucyjnego RFN z 28 maja 1993 r., 2 BvF 2/90 oraz 4 i 5/92).

Także w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wielokrotnie podkreślano, że zasądzanie przez sądy powszechne państw-stron Konwencji zbyt niskich zadośćuczynień lub odszkodowań w szczególności za uszczerbki na osobie narusza Konwencję (por. choćby wyrok ETPC z 13 kwietnia 2021 r., *Scripnic v. Mołdawia*).

Odnosząc powyższe do rozpoznawanej skargi nadzwyczajnej, należy stwierdzić, że obniżenie przez Sąd II instancji i tak bardzo niskiego – zarówno według miar obiektywnych (na datę orzekania przez Sąd II instancji), jak i subiektywnych – zadośćuczynienia pieniężnego za uszczerbek na najważniejszych dobrach osobistych człowieka – godności i wolności, spowodowany zawinionym, a jak wynika z akt sprawy, także przestępczym i podyktowanym niskimi pobudkami czynem (czynami), narusza podstawowe zasady porządku prawnego. Uwzględniając zasadę równości – stanowiącą istotny komponent zasady demokratycznego państwa prawnego i należytego wymiaru zadośćuczynienia – w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego, widać, że zasądzone kwoty zadośćuczynień za naruszenia dóbr osobistych, co istotne – mając na względzie ustalony stan faktyczny sprawy – w sprawach niezwiązanych z rozstrojem zdrowia, są znacznie wyższe niż kwoty zasądzone zarówno przez Sąd

I instancji, a tym bardziej – wielokrotnie – wyższe od kwot zasądzonych przez Sąd II instancji (por. choćby wyrok Sądu Najwyższego z 1 czerwca 2017 r., I CSK 595/16). W realiach sprawy trzeba więc zgodzić się z zarzutem, że obniżone przez Sąd II instancji zadośćuczynienia są oczywiście i rażąco nieadekwatne w stosunku do krzywd doznanych przez poszkodowanych.

Charakter naruszonych dóbr nie jest obojętny dla wymiaru zadośćuczynienia ani na gruncie norm konstytucyjnych (wymagających niekiedy zapewnienia przez państwo bezwzględnej ochrony niektórym dobrom), ani norm prawa powszechnego. Pozwana spółka naruszyła dobra osobiste o fundamentalnym znaczeniu dla porządku prawnego. Godność i wolność człowieka należą do grupy najważniejszych dóbr osobistych chronionych przez porządek konstytucyjny, a ich skuteczna ochrona jest podstawowym obowiązkiem władz publicznych. Podkreślić należy, że cierpienia psychiczne osiągają niekiedy taki stopień intensywności, że same w sobie zaczynają stanowić rozstrój zdrowia, spełniając hipotezę art. 445 i 448 k.c.

Sąd II instancji nie rozważył należycie, czy decyzja o obniżeniu zadośćuczynienia – i tak niewielkiego – znajduje dostateczne uzasadnienie. Za przyczynę obniżenia wysokości zadośćuczynienia uznaje się z reguły znikomy wymiar krzywdy, zreflektowanie się przez sprawcę i dobrowolne podjęcie przez niego starań na rzecz zrekompensowania tej krzywdy oraz nikły udział kauzalny zachowania sprawcy w wyrządzeniu uszczerbku niemajątkowego (zob. wyroki Sądu Najwyższego z: 23 stycznia 1974 r., II CR 763/73; 13 czerwca 2002 r., V CKN 1421/00; 19 kwietnia 2006 r., II PK 245/05; 24 września 2008 r., II CSK 126/08; 3 czerwca 2011 r., III CSK 279/10; 5 lipca 2012 r., IV CSK 603/11; 27 listopada 2014 r., IV CSK 112/14; 16 grudnia 2014 r., I PK 124/14; 20 sierpnia 2015 r., II CSK 595/14; 6 marca 2019 r., I CSK 88/18).

Sąd Najwyższy nie podziela poglądu, że samo naruszenie dóbr osobistych jest zawsze krzywdą, bez względu na to, czy naruszenie to rodzi konsekwencje w postaci bólu, stresu lub innego rodzaju negatywnych skutków dla pokrzywdzonego. Podkreśla jednak, że charakter naruszonego dobra i stan w jakim pokrzywdzony się znajduje powinny być zawsze brane pod uwagę przy wymiarze zadośćuczynienia [por. R. Strugała, uwaga z nb. 7 do art. 448,

E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2021, Legalis; M. Wild, *Wysokość zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę w orzecznictwie sądów w latach 2010-2011 – analiza empiryczna*, Prawo w Działaniu 2013, nr 15, s. 272; por. też art. VI. – 2:203 (1) *Draft Common Frame of Reference* oraz Ch. von Bar, E. Clive (red.), *Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, t. 4, Monachium 2009, s. 3140). Jest tak choćby dlatego, że osoby niezdolne do odczuwania krzywdy (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z 10 stycznia 2002 r., I ACa 576/01) nie powinny nigdy – ze względu na zasadę równości – zostać pozbawione ochrony kompensacyjnej. Na rzecz prezentowanego stanowiska przemawia przede wszystkim tendencja do obiektywizacji dóbr osobistych i potrzeba skutecznej ochrony każdej osoby.

Eksperyment prowadzony wbrew przepisom ustawy narusza godność i wolność człowieka. Będzie zawsze eksperymentem nielegalnym i potencjalnie niebezpiecznym, i sam fakt jego przeprowadzenia będzie stanowić naruszenie dóbr osobistych i prawa pacjenta do wyrażenia poinformowanej zgody (por. E. Bagińska [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *System Prawa Medycznego*, t. 5, Warszawa 2021, Legalis, s. 571). Innymi słowy, skuteczne wykazanie w procesie cywilnym rozstroju zdrowia powinno w istotnym stopniu zwiększać kwotę należnego pokrzywdzonym zadośćuczynienia, ale w żadnym razie wykazanie braku rozstroju zdrowia, nie może być uznane za okoliczność uzasadniającą przyznanie symbolicznego zadośćuczynienia. Zaskarżone skargą nadzwyczajną orzeczenie Sądu II instancji nie ujawnia innych okoliczności uzasadniających obniżenie zadośćuczynienia.

Nie można uznać, że sam upływ czasu od zdarzenia sprawczego uzasadnia zmniejszenie zadośćuczynienia. W orzecznictwie wykluczono uznanie samego upływu czasu za okoliczność zwalniającą z odpowiedzialności cywilnej za szkodę na osobie (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 1 września 2006 r., SK 14/05).

Nota bene, obserwowana od lat tendencja wzrostowa – w wymiarze kwotowym – zasądzanych zadośćuczynień (M. Wild, *Wysokość zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę w orzecznictwie sądów w latach 2010-2011 – analiza empiryczna*, Prawo w Działaniu, 2013, nr 15, s. 269) dodatkowo przekonuje, że ustalone zaskarżonym orzeczeniem zadośćuczynienie, ma wymiar w oczywisty

sposób symboliczny. Analiza orzecznictwa potwierdza, że kwota zasądzonego przez Sąd II instancji zadośćuczynienia, pozostaje bowiem w oczywistej dysproporcji do wyrządzonej krzywdy.

Sąd Najwyższy nie znalazł natomiast podstaw do uwzględnienia zarzutu naruszenia art. 39 Konstytucji RP, który zakazuje eksperymentów naukowych, w tym medycznych, bez dobrowolnie wyrażonej zgody. Skarżący nie wykazał dostatecznie związku pomiędzy zaskarżonym orzeczeniem a tym przepisem.

Sąd Najwyższy nie znalazł również podstaw do uwzględnienia zarzutu naruszenia prawa procesowego – zarzutu oczywistej sprzeczności ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego. Skarżący powołując się na podstawę wskazaną w art. 89 § 1 pkt 3 u.SN, zarzucił oczywistą sprzeczność ustaleń Sądu II instancji w zakresie odpowiedniej wysokości zasądzonego zadośćuczynienia. Ocena adekwatności albo nieadekwatności zasądzonego zadośćuczynienia za krzywdę nie jest ustaleniem, o którym mowa w art. 89 § 1 pkt 3 u.SN. Chodzi tu bowiem o ocenę prawną i kontrolę zastosowania prawa materialnego. Zatem zarzuty odnoszące się do przekroczenia granic sądowego wymiaru zadośćuczynienia mogły i odniosły skutek w ramach podstawy naruszenia prawa materialnego. Sąd II instancji przyjął za własne ustalenia faktyczne Sądu I instancji. Orzekając reformatoryjnie Sąd II instancji nie prowadził samodzielnie postępowania dowodowego. Przy orzekaniu na podstawie art. 89 § 1 pkt 3 u.SN rolą Sądu Najwyższego jest jedynie sprawdzenie, czy ustalenia sądu nie pozostają w oczywistej opozycji do zebranego w sprawie materiału dowodowego, o której można byłoby mówić wtedy, gdyby było to dostrzegalne dla przeciętnego prawnika bez konieczności przeprowadzania pogłębionej analizy tego materiału (wyroki Sądu Najwyższego z: 1 czerwca 2022 r., I NSNc 551/21; 25 czerwca 2020 r., I NSNc 21/20; 21 września 2022 r., I NSNc 75/21). W tej sytuacji zarzut oczywistej sprzeczności istotnych ustaleń Sądu II instancji z materiałem dowodowym trzeba było uznać za bezpodstawny.

Decydując się na uchylenie zaskarżonego wyroku, Sąd Najwyższy kierował się treścią art. 89 § 1 u.SN oraz utrwalonym w orzecznictwie Sądu Najwyższego stanowiskiem, że demokratyczne państwo prawne zobowiązane jest usuwać z obrotu orzeczenia obarczone poważnymi wadami, w szczególności orzeczenia

naruszające podstawowe zasady konstytucyjne. Sąd Najwyższy uznał, że demokratyczne państwo prawne zobowiązane jest do skutecznej ochrony wolności i godności jednostek, bezpieczeństwa prawnego – naruszonego prowadzeniem wbrew ustawie badań klinicznych – oraz innych podstawowych dóbr na czele z zaufaniem jednostek do państwa i służby zdrowia, naruszonych pierwotnie prowadzeniem wbrew przepisom ustawy badań, a następnie zdecydowaną odmową przyznania niewygórowanego w realiach sprawy zadośćuczynienia. Obniżone z 3000 lub 5000 zł do 500 zł kwoty zadośćuczynienia są zbyt niskie, dlatego Sąd Najwyższy uchylił zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego w Toruniu.

Mając na względzie powyższe, Sąd Najwyższy, na podstawie art. 91 § 1 u.SN orzekł jak w pkt. 1 sentencji, zaś na mocy art. 398¹⁸ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN rozstrzygnął jak w pkt. 2 sentencji.